

Владимир СЕКУЛИЋ /Подгорица/

ОСНОВИ СТАНДАРДИЗАЦИЈЕ И ПЛАНИРАЊЕ ЈЕЗИКА

Налазимо се у времену када се о језику много говори, када се многим чини да могу да мијењају језик како им се свиди, или му дају имена која хоће. Тако, нашли смо се одједном у језичкој анархији. Не поштују се норме, често се чује „моје је демократско право да говорим и пишем, како хоћу и језик назовем како хоћу”. Чини се, као да стандард уопште не постоји. Па, је ли баш тако? Језик има сувише велики значај да се може имати такав однос према њему.

Имали смо стандардизован српскохрватски језик, с двије варијанте, у оквиру истог језика, који се раздвојио, мада је већ опште признато да је то један језик. Иначе, у оквиру истог језика постоје разлике: дијалекатске, социолекатске и идиолекатске. У прошлом вијеку је дошло до великих промјена у лингвистици, од структурализма преко трансформационо-генеративне теорије (граматике), па до повезивања лингвистике са другим наукама и дисциплинама, тако да је комуникативност избила у први план. И ово је знатно утицало на повећање захтјева приликом стандардизације и планирања језика.

У Црној Гори су се сада поларизовали ставови око језика, посебно о томе да ли се ради о једном или више језика и о његовом именовању. Наш заједнички српскохрватски језик се сада у Хрватској зове хрватски, у Босни босански, а сада постоји тенденција да се у Црној Гори зове црногорски. Министарство просвјете и науке Црне Горе га је прозвало матерњи језик с допуном: српски, црногорски, хрватски и босански. То је унијело многе забуне и полемике око језика. А ово итекако има везе са стандардизацијом и нормирањем језика. Овдје треба разјаснити неколико релевантних појмова. Прво, што је то матерњи језик? Њега дијете усваја обично као први разговорни језик. Најчешће је то је-

зик његове мајке, зато се и зове матерњи језик. Према томе, он се усваја у свом дому, сусјетству, околини и сл. Језик тог амбијента може да припада дијалекту, неком народном говору, урбаном идиому и сл. Дијете од 5-6 година овлада говором у одређеном обиму, а језик почиње да учи у школи, и то је стандардни језик. Дакле, матерњи језик се не учи, он се усваја. Он није језик школе, па не може бити ни школски предмет. Зато, матерњи језик није исто што и стандардни језик, који се предаје у школи, нити може бити школски предмет, како то објашњавају неки представници Министарства просвјете. Матерњи језик се понегдје користи у општем смислу, а сваки језик има свој матерњи, као један од језичких регистара, који се као што смо видјели усваја, док се усвајају остали појмови о животу, али то не може бити његово име. Јер име се односи на одрђени језик. Постоји име њемачки, италијански итд., дакле, и српски, који је службени језик у Црној Гори. Додатак уз матерњи језик: српски, црногорски, хрватски, босански, значи парцелисање језика у називу, а тај језик је исти за све њих. У Црној Гори само један од њих може бити званичан, а то је сада српски језик. Зашто у једној средини сви ти називи? То доводи до забуне у комуникацији, а нарушава се и рационалност. Како сада одговорити на питање, који је ваш језик, одговор би рецимо био: мој је језик матерњи: српски, црногорски, хрватски, босански. А шта то значи? Или, на крају школске године родитељи или ученици могу да бирају који ће бити њихов језик. А зна се, да у школи мора да се користи стандардни језик, а он се назива српски језик са ијекавским изговором. Тако стоји и у Уставу, што значи да је језик с тим називом верификован и служи као службени језик. Да ли то неко може да мијења без стандардизовања, нормирања и кодификовања тог језика. Сигурно да не може!

Ако се жели промијенити име у црногорски језик, с промијењеном структуром и функцијама, тај процес мора да прође кроз све фазе стандардизације, од селекције, кодификације, односно прописивања, елаборације, (разраде), прихватања, примјењивања, ширења, његовања, вредновања и реконструкције норме. Да ли је то уопште потребно и рационално. То је дуг и мукотрпан посао, а зар не постоји опасност да се тај језик саведе на локалну употребу.

Крајем XVIII вијека почиње тежња конституисања националних држава уједињавањем мањих држава, а тада се јављају и тенденције стварања заједничких језика тих држава. Тако је створен италијански језик, њемачки и други, укључујући и српскохрватски. У ствари, већ у XIX вијеку постојала је изразита тежња за уједињавањем свих словен-

ских група које су живјеле на територији јужног Балкана. Поред Вука и Даничића к том циљу су стремили и Хрвати Људевит Гај и његови истомишљиници. Вук и Гај су чак долазили на Цетиње код Његоша вођени том идејом. Међутим, када су почињали јаки дезинтеграциони процеси, онда су се јаче осјећале тежње, посебно у Хрватској, ка стварању посебне државе и посебног језика. Распадом Југославије тај правац су слиједили и у Босни, а сада се сличне тенденције јављају и у Црној Гори.

Назив књижевни, ја радије употребљавам стандарни језик, везан је за наставак друштвених структура којима је потребно језичко уједињење ради опште комуникације. Он је различит од осталих облика говорног језика и припадници најшире језичке заједнице га морају учити. Тако, разни дијалекти могу мање или више одступати од њега. Он мора да одговара потребама и захтјевима те шире заједнице и користи се као службени језик у јавним дјелатностима. Прилагођен је својој сврси и због тога је различит од говора који се употребљавају у свакодневном животу. Његова правила су чврста и стабилна и мање је подложен промјенама него дијалект, али се мијења и прилагођава више или мање потребама времена.

У XX вијеку десиле су се значајне промјене у лингвистици, наука се нагло унапређивала, па су и захтјеви за стандардизацијом постајали све већи. У вријеме раног структурализма, у први план је био опис језика без обзира на правилност облика, чак се понегдје и значење запостављало. Касније се значењу почела придавати све већа пажња, првенствено са лингвистичког аспекта. Став неких струкутралиста је унио доста забуна. На пр., неки су били мишљења да треба прихватити језик онаквим каквим се неки њиме служе, то се сматрало језичком равноправношћу. То је важило и за социолект енглеског језика америчких Црнаца. Међутим, брзо се испоставило да они коју су се придржавали тог социолекта не могу нигдје да се запосле.

Трансформационо-генеративна теорија, позната и као трансформационо-генеративна граматика, унијела је доста новог, на пр., да поред описа треба обухватити и објашњења, да треба примјењивати правила која генеришу само граматички правилне реченице, да човјек располаже инхерентним знањем језика односно компетенцијом, и да је његова непосредна реализација дјелатност (преформанце). Ово се односи на идеалног говорника, у идеалној ситуацији и сл. Компетенција се сматра хомогеном, а дјелатност је ограничена психичким стањем говорника.

Слиједи период развоја комуникативне компетенције, чији поборници сматрају да је граматичка компетенција недовољна, већ да је она само компонента комуникативне компетенције. Овдје се истиче да се језик употребљава у друштвеној ситуацији, што је везано за социјалне околности, па у употреби долази до разних врста варијација. Исто тако, није довољно да реченице буду само граматички правилне, већ оне морају бити и прихватљиве.

Сада се говори о дискурсу, прагматици, анализа залази изнад реченице и ван језика, што актуелизује лингвистику текста и савремену реторику. Све ово води ка регистрима односно функционални стилови-ма, а једна од најважнијих функција језика је комуникацијска. Ово показује да су се захтјеви стандардизацији повећали, и да је треба стално спроводити, како би се цјелисходност и прецизност употребе језика ка комуникацији повећала, заједно са нормирањем језика и планирање које из тога проистиче, је најбољи одговор да се непромишљеним, самовољним и лаичким прилазом језику само много штети.

Рећи да неко говори језик, према Волворту је непрецизно и погрешно. Он је гледишта да неко говори више или мање неки језик.¹ Говорити језик више, по њему, подразумева да се посједује већи број регистара односно функционалних стилова. Регистар значи језички варијетет који се разликује од другог односно других регистара. Приликом употребе промјеном друштвених околности мијења се и регистар, а то су фонолошке, морфолошке; синтаксичке, лексичке промјене, и промјене других нивоа праћене невербалним промјенама.

У ствари, у току живота људи не располажу истим репертоаром регистара. Он се мијења у зависности од више фактора: од узраста, степена образовања, искуства, стеченог знања, средине итд. Дјеца посједују мали репертоар регистара који се развија у току живота. Они који не настављају школовање стичу друкчије искуство, и суженији репертоар регистара или неку другу врсту регистара. Они који настављају школовање систематски савладавају стандарни језик. У сваком случају, од одраслих људи који стичу веће образовање треба очекивати већи репертоар регистара. Међутим, нико није једнако оспособљен за све регистре. Сигурно је да се репертоар регистара разликује и у врсти и у степену у току живота. Дјеца прогресивно развијају језик а тиме и регистре док не доспију у вријеме да постигну степен комуникативне спо-

¹ J. F. Wallwork, *Language and linguistics*, Heineman Educational Books, Ltd., London, First published 1969, p. 114.

способности одраслих. Значи подручје стандардизације је сада проширено, она обухвата и дијалекте и на тај начин језик може да се обогаћује. Регистри се могу разликовати по медијуму: подјела између говора и писања, према области: професији, струци, као и по формалности.

И најзад, чудно је да се данас у вријеме глобализације и интеграција језици цијепају, како се коме прохтје, тј., да се иде супротним путем од окрупњавања језика и друштва. У своје вријеме стварале су се, као што смо видјели, националне државе, а сада велике државе, као што су Француска, Њемачка итд., не могу самостално да опстану и да се одржавају, у свјетских размјерама. Значај језика зависи од моћи земље, а у ери глобализације постоји и конкуренција између језика. Енглески је од страног језика постао међународни језик, потискујући у страну све остале језике. Он се сматра другим језиком, скоро у свим земљама, не само на Западу него и на Истоку. У овакој констелацији односа мали језици немају перспективу, па је цијепање језика штетно и за језике и за државу. Умјесто тога било би цјелисходније и рационалније посветити више пажње даљем усавршавању постојећег, важећег српског језика, који је иначе службени језик у Црној Гори.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Babić dr Stjepan (urednika), *Jezik*, Panorama, Zagreb, 1966.
- Bell T. Roger, *Sociolinguistics*, B. T. Batsford Ltd. London, 1976.
- Bennett W. A., *Applied Linguistics and Language Learning*, Hutchinson Educational Ltd., London, WI, 1974-
- Bernstain Bazil, *Jezik i društvene klase*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1979.
- Бугарски Ранко, *Језик у друштву*, Просвета, Београд, 1986.
- Лингвистика у примени*, Завод за издавање уџбеника и наставна Средства, Београд, 1986.
- Сеццо де Р. Јохн, *The Psychology of Language, Thought, and Instruction*, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York ect., 1967.
- Chastain Kennett, *Toward a Philosophy of Second — Language Learning and Teaching*, Heinle & Heinle Publishers, Inc., Boston Massachusetts, 1980.
- Chomsky Noam, *Aspects of the Theory of Syntax*, The M. I. T. Press, Cambridge, Massachusetts, 1965
- Reflections on Language*, Temple Smith, London, 1976.
- Хајмз Дел, *Етнографија комуникације*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1980.
- Ивић Павле, *Српскохрватски дијалекти*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1994.
- Катичић Радослав, *Језикословни огледи*, Школска књига, Загреб, 1971.

Lester Mark, *Readings in Applied Transformational Grammar*, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York etc, 1970, 1973.

Немањић Милош, (Одговорни уредник), *Култура*, Завод за проучавање културног развитка, Београд, 1974.

Радовановић Милорад, *Социолингвистика*, Књижевна заједница Новог Сада, Дневник, Нови Сад, 1986.

Richards Jack et., *Longman Dictionary of Applied Linguistics*, Longman, 1985.

Секулић Владимир, *О језику матерњем и страном*, Универзитет Црне Горе, Обод дд, Цетиње, 2002.

Силић Јосип, *Од реченице до текста*, СНЛ, Загреб, 1984.

Стевановић др Михаило и Јонке др Људевит, (Стилизација текста), *Правонапис српскохрватског књижевног језика*, Матица српска, Матица хрватска, Нови Сад, Загреб, 1960.

Шкиљан Дубравко, *Поглед у лингвистику*, Школска књига, Загреб, 1980.

Штамбук Зденко, (Одговорни уредник) *Енциклопедијски лексикон, Мозаик знања, Српскохрватски језик*, Пецо др Асим И Станојчић Живојин (редактори и уредници) Новинско-издавачка установа, Интерпрес-издавачка јединица, Београд, 1972.

Вујовић Добрица и Стојиљковић Зоран, (Уредници), *Језик у савременој комуникацији*, Центар за марксизам Универзитета у Београду, Београд, 1983.

Wallwork J. F., *Language and Linguistics*, Heinemann Educational Books, London, 1969, 1972.

Vladimir SEKULIĆ

THE BASES OF STANDARDIZATION AND THE LANGUAGE PLANNING

Summary

Earlier language standardization dealt only with phonology and phonetics, morphology, syntax and lexicon, that is with the language form and meaning, coming out of the form. In the XX century there were many changes and advances in linguistics and the relevant disciplines, for example, discourse analysis, text linguistics, the theory of information and communication, etc. So the requirements of standardization have expanded and on those bases the language planning has become more complex. The language situation in former Yugoslavia has changed. Its common language was Serbo-Croatian. Now there is tendency to call that language according to the nations: Serbian, Croatian, Bosnian, even Montenegrin. In Montenegro there is a proclamation of the Ministry of education and science to call the Language spoken in Montenegro, mother tongue: Serbian, Montenegrin, Croatian, Bosnian. What does that mean? Which is the standard language? Now, it is called Serbian which is the official language in Montenegro. So this paper will mostly deal with these problems, within the analysis of standardization, norms and language planning.